

קונטרס

בנין יעקב

פרשת מקץ

אמרים יקרים מפנינים נפלאים
לעורך הלבבות בימים המאירים
להבהיק עיניים ביהלום וספרים

© כל הזכויות שמורות

להערות אפשר לפנות לטל-פקס : 02-999-8201

או למייל : GMAIL.COM@3122131

פרשת מקץ

מעלת החכם הרואה את העולד

איזו חכמה יש בקיבוץ תבואה ולצבור אוכל

בפרשתן (בראשית מא, לג לה) "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים וגו', ויקבצו את כל אוכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו בר" וגו'. הקשו המפרשים (ראה באלשיך הק') מה חכמה ותבונה היה צריך בזה, והרי כדי לאגור תבואה ולצבור אוכל די שיהיה איש זריז ובעל יכולת ניהול, או על כל פנים מישהו שמוכשר בארגון וסידור ענינים, אך מה מקום לנבון וחכם לענין זה.

בזמן שפע ושובע קשה לחשוב על ימי הרעבון

והנאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל הסביר זאת, על פי הכלל הידוע שכאשר האדם שבע ומדושן, אין שייך שיכין את מצבו והרגשתו של האדם הרעב, ואף אם ינסה לשער בדעתו ולתאר בדמיונו איך ומה היא ההרגשה של רעבון, לא יוכל להשיגה ולהבינה בשעה שכרסו מלאה כל טוב.

והנה כמו כן בשבע שנות השובע אשר היו בתיהם מלאים כל טוב, והיו מדושנים בכל מיני מעדנים, לא היו יכולים לעלות על הדעת ולחשוב על ימי מצוק ורעבון, וכל שכן שלא היו מסוגלים לעשות מעשה לאגור ולקבץ תבואה לאוצרות, ואף שידעו את האמת ששנות השובע אינם נצחיים, וידעו גם ידעו שכמו שנתקיים החלום בחלקו הראשון בשלימות, בוודאי עתיד להתקיים אף ההמשך, בכל זאת

ההרגשים מהמציאות הקיים, גוברים על החכמה ואינם מניחים לו לחשוב ולו מעט על העתיד.

ואמנם על כך יש צורך באיש חכם ונבון, אשר בחכמה מיוחדת ובתבונה יתירה, מביט בעיני השכל ורואה כבר את הנולד, כי החכם מוחו שולט על הרגשת הלב, ואינו מתפעל מאומה מהשובע המתגוללת בחוצות, ועל כן רק הוא האיש המתאים והמוכשר לתפקיד נשגב זה, להכין אוצרות בר לימי הרעב.

יזהר שלא ישכח את תכלית ביאתו לעולם

וממשיך הגר"א לופיאן זצ"ל, שענין זה הוא מוסר השכל והדרכה לכל בר ישראל, להיות בחינת איש נבון וחכם, ולראות את הנולד, כי דרכו של היצר הרע לשכח מן האדם בכל מיני אופנים, את תכלית ביאתו לזה העולם, ומפתה אותו בכל עת שעדיין צעיר הוא לימים, ומה לו לחשוב כעת על העתיד, ועוד חזון למועד כאשר יזקין במקצת אז יצבור מצוות ומעשים טובים, אבל כעת הרי כוחו במתניו והוא בריא אולם, וכל טוב העולם הזה מתגלגל לפניו ומה לו לחשוב עתה על הימים שעתיד ליתן דין וחשבון על מעשיו, ורגשי לבו ההומה מהמצב של ההוה, לא נותנים לו לחשוב ולהתבונן על העתיד.

החכם עיניו בראשו ורואה את הנולד

אמנם החכם עיניו בראשו, יודע ומבין שהעולם הזה אינו אלא ההכנה להעולם הנצחי, וכמאמר התנא במשנה (אבות פ"ד מט"ז): רבי יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס למרקלין. וכן אמרו חכמינו ז"ל (פסיקתא קהלת פ"א) העולם הזה דומה לערב שבת, והעולם הבא דומה לשבת, מי שמרח בערב שבת אוכל בשבת ומי שלא מרח מערב שבת מהיכן יאכל בשבת.

ועל כן בעוד שהוא בימי עלומיו משים אל לבו להיות כל מעיניו להכין לו צידה לדרכו העיקרית והנצחית – חיי העולם הבא, שהיא תענוג נצחי שלמעלה

מהשגת אנוש, כמו שאמרו חז"ל (אבות שם מ"ז) 'ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה'. ואינו הולך שולל אחר עצת היצר המפתה את האדם בטענות של "שמח בחור בילדותיך ויטיבך לבך בימי בחורותיך" (קהלת יא ט).

משל נפלא ממרן החפץ חיים

והחפץ חיים בספרו תורת הבית (פרק יד) הסביר זאת על דרך משל, וממנו ניקח מוסר לעניינינו עד כמה היצר מוליך אותנו שולל. דהנה מצוי בין ערלים כפריים שמתאספים בלילות על היין וזוללין ומשתכרים כדרך של גויי הארץ, והנה בא הכפרי אל רעיו השכורים באישון לילה לבית המשתה ובידו כים גדול מלא מעות נחושת בערך ג' רובל כסף, והולך ומרנן ומשבח את עצמו שיש לו כים מלא מעות ומבקש יין שרף בעד שני זהובים ושותה אותם עם רעיו. והנה נתרקן קצת הכים ואפילו הכי הוא הולך ומרנן ומקשקש בכים כלומר עדיין יש לי מעות ומבקש עוד בעד שני זהובים ושותה אותם עם רעיו. ואפ"ה הוא הולך ומקשקש עוד ומשמח ואינו מרגיש שהכים מתמעט והולך ומבקש עוד הפעם ועוד הפעם והכים נתרקן יותר מחציו ואפ"ה הוא הולך ומשמח ומקשקש 'עדיין יש לי מעות', עד שלבסוף סמוך לאור הבוקר שלא נשאר לו כי אם איזה קאפי בכיסו אפ"ה הוא הולך ומשמח ומקשקש.

והאדם שרואה ומתבונן באיש כפרי הזה חושבו כמשוגע. אך בעו"ה אנו מתנהגים גם כן באופן זה דמתחלה כשהאדם בנערותו כבן עשרים הוא שמח בילדותו ומטיב לבו, דהיינו שחושב עדיין אני בימי בחרותי ויש לי הרבה שנים לחיות, ורעיון זה תקוע בלבו אפילו כשנעשה בן כ"ה או בן שלושים, ואף שהכים נתרקן קצת אפ"ה אינו מעלה על לבו לומר הלא ימי הולכים וכלים, ואחר כך אפילו כשנעשה בן ל"ה שכבר חי מחצית ימי חייו והכים נתרקן במחציתו אפ"ה היצר בתקפו ואינו חושב על סופו, ואח"כ נעשה בן ארבעים ואח"כ בן חמשים, ואח"כ בן ששים וגם בשנים שמששים עד שבעים שרואה בעצמו שכחותיו הולכים וכלים ושערותיו לבנים, והיה לו לחשוב ולהתבונן הלא מעט קט ובא לפני כסא

כבודו ליתן דין וחשבון, והוא ממש כמו המשל הנ"ל שלא נשאר לו כי אם איזה קאפי בכיסו אפ"ה הוא מקשקש ומרנן.

וידוע המעשה שמסופר על מרן החפץ חיים זיע"א ששהה פעם בעיירת איישישוק הסמוכה לזילנא, ובהיכנסו לבית המדרש הבחין באיזה בן אדם שמסתובב אנה ואנה כאשר חופן טאבא"ק מתנוצץ בין אצבעותיו, וכל הסובבים עומדים ומסתכלים עליו כאשר בת צחוק על פניהם.

פנה החפץ חיים אליהם בשאלה: מי הוא האיש הלזה, ומדוע כולם צוחקים ממנו, ענו לו הנוכחים: שהוא ל"ע חסר דעה, וזה כמה שעות הסתובב כאן לבקש אחר שמעק טאבא"ק, אך אף אחד לא רצה לתת לו, ומרוב כעס התחיל לרוץ ברגליו מאישישוק עד זילנא באומרו אני עוד אראה לכם שיהיה לי שמעק טאבאק, ואכן הצליח להשיג שם קמצוץ טאבאק, ועכשיו הנה חוזר מדרכו הארוכה ומתגרה בכל הסובבים על השגתו הניצחת שהשיג מבוקשו, ועל כן העלו כולם בת צחוק האיד שבשביל קומץ קומץ של טאבאק עשה דרך ארוכה, ועוד מתגאה בהשגתו הגדולה.

נענה החפץ חיים ואמר: במקום הצחוק שצחקתם מזה הטיפש, היה עליכם להתעורר בבכי מר ולהתבונן במעשיכם, כי מי יודע אם אין אנחנו במעשינו גרועים מטפש זה, כי הוא אף שהביא עמו רק שמעק טאבאק, אבל בכל זאת לא הלך לריק וסוף כל סוף הביא משהו, אבל יש בני אדם שעושים דרך ארוכה ומפרכת בעולם הזה, וכאשר מגיעים לעולם האמת רואים שאפילו שמעק טאבאק לא הביאו עמיהם, ומה מקום לצחוק זה...

ועל הגר"א מוויילנא זי"ע מסופר [מביאו הח"ח בספרו שם עולם ח"א פי"ט] שהיה בוכה לפני פטירתו, ואמרו לו מה הוא בוכה, והשיב כמה יקר הוא העולם הזה שיכול להשיג בו כל מה שרוצה מן התורה ומן המצות, אבל בעולם הבא אפילו אם יתן כל העולם הבא שלו שיניחוהו לקיים שום מצוה אחת אין רשות לזה, אבל בעולם הזה במטבע קטנה יכול להשיג מצוה שיכול לראות פני השכינה, ושאלוהו במה, והשיב בציצית, שאמרו חז"ל (מנחות מג:) שכל הזהיר בה זוכה ורואה פני שכינה.

האוצר האמיתי העומדת לנצה נצחים

והגמרא (כבא בתרא יא.) מספרת: מעשה במונבו המלך שכובז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת כי היה מוציא את כל כספו וכספי אבותיו כדי להאכיל את העניים. התאספו אליו אחיו ובית אביו ואמרו לו: אבותיך גנוזו אוצרות והוסיפו על האוצרות של אבותם, ואילו אתה מבזבזם, אמר להם: מעשי עדיפים על מעשי אבותי, שכן אבותי גנוזו אוצרות למטה בעולם הזה. ואילו אני גנזתי למעלה לעולם הבא. ועוד, שאבותי גנוזו במקום שהיד שולטת בו, ואוצרותיהם נמצאים בסכנה, ואילו אני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו. ועוד שאבותי גנוזו דבר שאין עושה פירות, ואני גנזתי דבר שעושה פירות שהרי גמילות חסדים היא מהדברים שעושה פירות בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא.

עוד הוסיף מונבו המלך ואמר: אבותי גנוזו אוצרות ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות. ועוד, שאבותי גנוזו לאחרים, ואילו אני גנזתי לעצמי, ועוד, שאבותי גנוזו לעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר 'והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך' כלומר שאחר שהולך האדם לבית עולמו, הולכים לפניו מעשי צדקתו.

כה התפילה ביהיד ובציבור

השבטים נזהרו שלא לבטל תפילת הציבור

"וירדו אחי יוסף עשרה וגו' ויבואו בני ישראל לשבר בתוך הבאים" (בראשית מב, ג ה), הגנה בירושלמי (ברכות פ"ז ה"ג) יליף מכאן שכל דבר שבקדושה צריך עשרה, דילפינן גזירה שוה תוך תוך, כתיב התם (ויקרא כב לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל" וכתיב הכא 'בתוך הבאים' מה תוך האמור להלן עשרה אף כאן עשרה, ועל פי זה כתב החתם סופר דהיינו טעמא דהקפידו אחי יוסף לצאת לדרכם דווקא בעשרה, כדי שלא להתבטל מלקדש שם שמים בעשרה בכל דבר שבקדושה וכדומה [א].

גודל כה תפילת הציבור

ובעין זה כתב ברבינו בחיי (ד"ה וירדו) לבאר למה הזכיר הכתוב כאן 'אחי יוסף', כי לכאורה היה לו לומר 'בני יעקב', ותירוץ: כי הכתוב יבאר כוונתם

(א) וז"ל החתם סופר: וירדו אחי יוסף עשרה וגו' ויבואו בני ישראל לשבר בתוך הבאים, מכאן יליף בירושלמי (ברכות פ"ז ב"ר צ"א) כל דבר שבקדושה עשרה יליף תוך תוך ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב הכא בתוך הבאים ע"ש ומייתי ליה בטור או"ח, ונראה לי משום הכי נסעו עשרה כדי שלא להתבטל מלקדש שם שמים בעשרה בכל דבר שבקדושה וכדומה [ע"י רב"ח כאן].

וראה עוד בספר דברי ישראל – מודזיין (בפרשתו) וכה דבריו: וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר (מב, ג). והקשה רש"י ז"ל עשרה מה תלמוד לומר ע"ש. ולדרכנו יש לומר כך, דהנה העיקר לפרנסה הוא תפלה, כאומרם ז"ל (סוף קידושין פב:) יבקש רחמים למי שהעושר שלו וכו' ע"ש, והיינו תפלה. וידוע (ברכות ה.) אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין, לכן כשהלכו אחי יוסף לשבר בר היינו לחפש פרנסה, וירדו עשרה דווקא שיוכלו להתפלל תפלה בצבור. וכן זה שנאמר 'וירדו' לשון היורד לפני התבה (שבת כד:) היינו בצבור כאמור.

הטובה אצלו כי ירדו עשרה כדי שיתפללו עליו במנין, שהרי אין קדושה בפחות מעשרה, שנאמר "ונקדשתי בתוך בני ישראל".

ובן איתא במדרש (תנחומא בפרשתן אות ו): וירדו אחי יוסף עשרה ולמה עשרה משום שיש בהן כח לדחות הפורעניות שכן כשבא הקדוש ברוך הוא להחריב את סדום והיה אברהם אבינו מבקש עליהן רחמים מן השמים התחיל מספר מן חמשים עד עשרה שנאמר (בראשית יח) "אולי ימצאון שם עשרה", כי עשרה היא עדה וכו'.

תפילת הציבור נשמעת תמיד

ובנמרא (ברכות ה.) איתא: מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואם בתפלתן של רבים, שנאמר "הן אל כביר ולא ימאס", וכתוב "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי".

וראה מה שכתב רבינו הרמב"ם - הלכות תפילה (פ"ה ה"א): תפילת הציבור, נשמעת תמיד, ואפילו היו בהן חטאים אין הקדוש ברוך הוא מואם בתפלתן של רבים. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד, כל זמן שיכול להתפלל בציבור

ובשל"ה הק' (הגהות למסכת תמיד - נר מצוה יג) מביא ביאור הכתוב (תהלים קב יח) "פנה אל־תפלת הערער ולא בזה את־תפלתם": 'פנה אל תפילת הערער', כלומר כשהיחיד מתפלל בודקין את תפילתו אם היא ראויה להתקבל וכמה מערערים יש עליה, אבל כשהצבור מתפללים 'לא בזה את תפלתם' אף על פי שאין תפילתם כל כך הגונה מקבלים אותה מלמעלה[ב].

(ב) זו"ל: והגני מעתיק דברי בעל שערי אורה בסוף ספירה שניה בכינוי חסד תחתון זה לשונו, פנה אל תפילת הערער, כלומר כשהיחיד מתפלל בודקין את תפילתו אם היא ראויה להתקבל וכמה מערערים יש עליה, אבל כשהצבור מתפללים לא בזה את תפילתם

המתפלל עם הציבור תפילתו מקובלת אע"פ שאינו ראוי לכך מצד מעשיו

ובוזה"ק (ח"א רלד.) כתב דברים נוראים על מעלת התפילה בציבור, כי תפילת היחיד לא נכנסת לפני המלך הקדוש אלא בכח חזק, שעד שלא נכנסת אותה תפלה להתעטר במקומה, משגיח בה הקדוש ברוך הוא ומסתכל בה, ומסתכל בחטאים וזכות של אותו האדם, מה שאינו עושה כן בתפלת הרבים, שתפלת הרבים יש בהן הרבה תפילות שאינן מצדיקים, ואף על פי כן כולן נכנסות לפני הקדוש ברוך הוא, ולא משגיח בחטאיהם.

תפילת ישראל בוודאי מקובלת

ומאמר נפלא מצינו מהאדמו"ר האמרי אמת מגור זי"ע שאמר משמו של הרה"ק רבי חיים וויטאל זי"ע על הפסוק (בראשית מד ד) "הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדוף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם למה שלמתם רעה תחת טובה", דבפשטות צריך עיון מדוע צוה יוסף שימהרו כל כך, ולמה הקפיד שישינו אותם דייקא כשהם עדיין סמוך לעיר 'לא הרחיקו'.

ומבאר מוהר"ח וויטאל זי"ע דיש ללמוד מכאן יסוד נורא על גודל כח תפילתן של ישראל, דהנה היוצא לדרך הרי צריך שיתפלל תפילת הדרך, ומועיל לו לשמירה שלא יוזק בדרכו, ועיין בשלחן ערוך או"ח (סי' קי סעי' ד) שחיוב תפילת הדרך הוא רק כשהרחיק ללכת פרסה, והנה יוסף הצדיק ידע שאחיו השבטים הק'

אף על פי שאין תפילתם כל כך הגונה מקבלים אותה מלמעלה, וזהו שאמרו ז"ל מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפילתם של רבים, שנאמר (איוב ה, ט), הן אל כביר לא ימאס תם כו', ואמרו רז"ל (שם ל, א), לעולם ישתתף אדם עצמו עם הציבור, ואמרו רבותינו ז"ל (שם ה, א), אימתי עת רצון בזמן שהצבור מתפללים, ואומר כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

בוודאי יתפללו תפילת הדרך, ולכן צוה לרדוף אחריהם בעוד לא הרחיקו ועדיין לא התפללו תפילת הדרך, ועל כן זרו לאשר על ביתו 'קום רדוף מהר אחרי האנשים', כדי ששיגנו אותם טרם מרחיקים שיעור פרסה מהעיר, שהוא שיעור המחייב לומר תפילת הדרך, כי ידע יוסף שאם כבר אמרו תפילת הדרך לא יוכל להחזירם, כי גדול כח התפילה.

יתחזק בתפילה תמיד בכל כוחו

ועבודת התפילה היא אחד מהדברים שעליה דרשו רבותינו ז"ל (ברכות ו:): מאי דכתיב (תהלים יב ט) "כרם זלות לבני אדם", אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בה, ועל כן צריך האדם להתחזק בה תמיד בכל עת, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (שם לב:): ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה, ודרך ארץ. ופירוש רש"י: צריכין חזוק - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו.

ואפילו אם רואה אדם שהתפלל ולא נענה אל ירפה עצמו מן התפילה, וכן אמרו חז"ל (שם): אמר רבי חמא ברבי חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", ופירוש רש"י: 'קוה' והתחזק, ולא תמושך ירך, אלא חזור וקוה.

הוי מתפלל וחוזר ומתפלל

ובן הוא במדרש (ואתחנן ב) א"ר חייא רבה כתיב (תהלים כו) "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" 'הוי מתפלל וחוזר ומתפלל ויש שעה שיתנו לך'.

נמצינו למדים מדברי חכמינו ז"ל שאף אם יראה האדם שמתפלל וחוזר ומתפלל עוד ועוד ועדיין לא נושע אל יפול ברוחו, אלא יאמין באמונה שלימה שהקב"ה שומע תפילות עמו ישראל ומתאוה לתפילתם, ויאמין שקרובה ישועתו לבוא.

יש סכום קצוב שצריך להתפלל עד שיראה ישועתו

ודע שלפעמים אין העיכוב אלא מצד שעדיין לא הגיע למספר התפילות שצריך לבקש על דבר זה, ועל כן יחזור ויתפלל עד שיענה. וכפי שמצינו אצל משה רבינו שהתפלל תקט"ו תפילות כמניין 'ואתחנן' כדי שיוכל להכנס לארץ ישראל. ואמרו חז"ל (הובא במגלה עמוקות) שאילו היה משה מתפלל עוד תפילה אחת היה נענה מיד, ולכן אמר לו הקב"ה (דברים ג, כו) "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה".

הרי לנו שיש סכום קצוב כמה צריך האדם להתפלל עד שיוכה לראות ישועתו, ועל כן יתחזק האדם וירבה בתפילותיו, ויחשוב בדעתו שמא חסרה רק עוד תפילה אחת למספר התפילות אשר על ידם תבוא הישועה, כאמרם ז"ל 'הוי מתפלל וחוזר ומתפלל ויש שעה שיתנו לך'.

לא יתייאש מלהרבות בתפילה כי יש שעה שימלא בקשתו

איתא בספר אמרי פנחס (פרשת בא) וז"ל: כשאדם מתפלל על איזה דבר הרבה פעמים ואינו נענה יתפלל עוד ולא יתייאש כיון שהכל תלוי באור הגנוז ובכל יום הוא מתגלה בעולם כמו שכתוב בזהר ואפשר שיזדמן לו אותו העת שיתגלה האור ומיד נעשה בקשתו, כי דבר הגנוז אינם יכולים לידע אימתי מתגלה.

ובאמת נקודה זאת כבר מובאת במאירי (יומא כט.): וכן לעולם יהא אדם נזהר בתפילה ולהאריך ביותר, ואפילו רואה עצמו שאין תפילתו נשמעת אל יתייאש הימנה כי ברוב הימים ימצאנה, וכן אל יחזיק עצמו במכביד ומטריח.

